

Передумови звернення до суду у справах про оспорювання батьківства

О.М. Ганкевич-Журавльова

У житті батьки не завжди обізнані про біологічне походження своїх дітей або взагалі про існування дітей, які записані на їхнє прізвище, що спричинює наслідки юридичного характеру. У таких випадках батьки мають право заявити позов про оспорювання свого батьківства та виключення відомостей про себе як батька дитини з актового запису про її народження.

Так, відповідно до СК України, чоловік, з яким мати перебувала у шлюбі та який записаний батьком дитини, та має обґрунтовані сумніви щодо свого батьківства, має право оспорити своє батьківство на підставі ст. 136 СК. В цьому контексті зауважимо, що питання має порушуватися саме про оспорювання батьківства, а не про виключення запису про особу як батька з актового запису про народження дитини, оскільки останнє – це наслідок розгляду справи в суді.

При оспорюванні батьківства постає питання про анулювання прав та обов'язків конкретного чоловіка як батька, які він набуває відповідно до ст. 121 СК.

Тому, погоджуючись з позицією М.В. Анतिकольської, В.П. Рясенцева, С.Я. Фурси, варто наголосити, що при розгляді справ про оспорювання батьківства має місце спір про право, який виникає із сімейних правовідносин. При цьому основою такого позову є певна обставина, пов'язана з народженням дитини, яка впливає на подальшу реєстрацію народження цієї дитини.

Взагалі, судовий розгляд справ такої категорії має бути спрямований на з'ясування чіткої обставини - ***чи дійсно зазначена в акті про реєстрацію народження дитини особа є батьком дитини?*** (курсив мій – О.М. Г-Ж.)

Відповідно до ст. 136 СК справа про оспорювання батьківства розглядатиметься у позовному провадженні. При цьому батько повинен довести відсутність кровного споріднення між ним та дитиною. Фактично, такий позов можна кваліфікувати як позов про визнання батьківства, але на питання про те,

хто є відповідачем у справі, ні закон, ні доктринальні дослідження, чіткої відповіді не дають. Тому вважаємо, що до питання реєстрації особи батьком дитини слід відноситися дуже уважно.

Наступною передумовою звернення до суду у справах про оспорування батьківства є те, що позов може бути пред'явлений лише після народження дитини і до досягнення нею повноліття. Тому відповідно до ч. 6 ст. 136 СК до вимоги про виключення запису про чоловіка як батька з актового запису про народження дитини позовна давність не застосовується. Тут має місце не позовна давність, а процесуальний строк, протягом якого заява може пред'являтися до суду.

На думку М.А. Викут, М.А. Гурвича, Г.Л. Осокіної, В.П. Рясенцева, С.Я. Фурси можливість оспорування батьківства особою, яка записана батьком дитини, лише до досягнення дитиною повноліття викликає сумнів, оскільки вона напряду пов'язана зі спадковими правами цієї дитини. Тобто дитина, як і інші спадкоємці, може претендувати на спадщину після смерті особи, яка записана її батьком. Але якщо особа, яка записана батьком дитини дізналася про факт свого батьківства на момент, коли остання досягла 18-річного віку, то умови оспорування батьківства за ст.137 СК України вже на підпадають під дію.

Наступна передумова стосується неможливості оспорування батьківства у разі смерті дитини (ч. 4 ст.136 СК), а також особою, яка записана батьком дитини, якщо в момент реєстрації його батьком дитини він знав, що не є батьком, а також особою, яка дала письмову згоду на застосування допоміжних репродуктивних технологій щодо своєї дружини, відповідно до ч. 1 ст. 123 СК. У випадках, якщо до суду буде подана така заява, суддя має відмовити у відкритті провадження у справі на підставі п. 1 ч. 2 ст. 122 ЦПК. [2]

Оспорування батьківства може мати місце як при житті особи, яка записана батьком дитини (ст. 136 СК), так і після її смерті. Оспорити батьківство цієї особи у суді можуть її спадкоємці. Основними умовами, за яких можливе таке оспорування, є: 1) конкретна особа була записана батьком дитини; 2) вона померла до народження дитини; 3) за життя подала до нотаріуса заяву про невизнання свого батьківства.

Видається, що у ч. 1 ст. 137 СК йдеться лише про один спосіб вираження волі батька, хоча така воля може бути виражена й у заповіті, в якому можна чітко встановити, що дитина позбавляється права на спадкування у зв'язку з тим, що батько не визнає своє батьківство. **Тому положення ч. 1 ст.137 СК України слід викласти з урахуванням того, що можуть мати місце й інші способи, які особа, яка записана батьком дитини, може використати для оспорювання батьківства.** До таких способів можна віднести: 1) передача особисто особою, яка записана батьком дитини (при його житті) на зберігання нотаріусу такого документа, як заява про невизнання свого батьківства (п. 21 ст. 34 Закону України «Про нотаріат»); 2) шляхом засвідчення підпису особи, яка записана батьком дитини (при житті) на заяві про невизнання свого батьківства у порядку п. 9 ст. 34 Закону України «Про нотаріат», яка може знаходитись в особистих архівах такої особи та знайдена спадкоємцями і подана суду як доказ.

У частині 2 ст. 137 СК має місце положення про те, якщо особа, *яка була записана батьком* (курсив мій .- О.М. Г-Ж.) дитини та пред'явила до суду позов про оспорювання свого батьківства та виключення свого імені як батька з актового запису про народження дитини, померла на стадії знаходження справи у суді позовну заяву можуть підтримати в суді його спадкоємці. А на підтвердження позовних вимог подати суду як доказ свідоцтво про передачу через нотаріуса матері дитини особою, яка записана батьком дитини, заяви про невизнання свого батьківства (п. 15 ст. 4 Закону України «Про нотаріат» із повідомленням про те, що ця особа збирається оспорювати своє батьківство у судовому порядку). [6]

У частині 3 ст. 137 СК йдеться про те, що причини, за яких особа не знала, що вона записана батьком дитини, мають бути *поважними*. Поважність таких причин повинна бути підтверджена доказами, наприклад довідкою про те, що один із подружжя, який був записаний батьком дитини, у порядку ст. 133 СК чи у інших випадках перебував тривалий час (більше року) у діючих військових частинах, наприклад, в Іраку. Якщо така особа померла (загинула на фронті), її батьківство можуть оспорити її спадкоємці, а саме: дружина, батьки і діти.

Також СК України регламентує право матері на оспорювання батьківства свого чоловіка. Жінка, яка народила дитину у шлюбі, має право оспорити батьківство свого чоловіка. Вимога про оспорювання батьківства свого чоловіка (виключення запису про її чоловіка як батька дитини з актового запису про народження дитини) може бути задоволена лише у разі подання іншою особою заяви про своє батьківство.

На практиці зустрічаються випадки, коли жінка хотіла оспорити батьківство свого чоловіка і пред'явила до суду заяву, оскільки знаходилась у фактичних шлюбних відносинах з іншим чоловіком та вважала, що дитина народилася саме від нього. Коли вона подавала до суду заяву про оспорювання батьківства свого чоловіка, їй спочатку повернули заяву, оскільки вона не подала згоди іншого чоловіка про його батьківство. Такий випадок говорить про неправильність сприйняття норм матеріального закону (СК) та не зовсім чіткий їх виклад і взаємний зв'язок із нормами ЦПК. У законі нічого не сказано, що така заява до суду подається разом із заявою іншої особи про своє батьківство, а тільки у ч. 2 ст. 138 СК зазначається, що «вимога матері може бути задоволена лише у разі подання іншою особою заяви про своє батьківство». Позивачка не додала такої заяви до матеріалів справи, оскільки чоловік, з яким вона знаходилась у фактичних шлюбних відносинах, перебував у тривалому закордонному відрядженні. Крім того, заявник та її представник вважали, що таку заяву можна подати на будь-якій стадії розгляду справи, але до ухвалення рішення. На нашу думку, **якщо таку заяву розцінювати як доказ, то вона могла би бути пред'явлена як до, так і під час попереднього судового засідання (у випадку якщо особа під час попереднього судового засідання повідомляє суд про наявність такого доказу, то вона може подати його на будь-якій стадії процесу до ухвалення рішення (ст. 131 ЦПК).** Зокрема, це підтверджує ч. 2 ст. 138 СК : «вимога матері про виключення запису про її чоловіка як батька дитини з актового запису про народження дитини може бути задоволена лише у разі подання іншою особою заяви про своє батьківство». Тобто жодних заборон щодо прийняття такої заяви судом у законі не встановлено. Крім того, у ч.3 ст. 121 ЦПК серед підстав для повернення заяви така підстава відсутня. Тому при повторному

поданні заяви провадження у справі було відкрите, справа призначена до розгляду у попередньому судовому засіданні, в якому мав брати участь фактичний чоловік позивачки як третя особа без самостійних вимог на боці позивача, але, повертаючись із відрадження, він загинув у автомобільній катастрофі. Суд закрив провадження у справі на підставі п. 1 ст. 227 ЦПК у зв'язку з непідвідомчістю справи суду та мотивував в ухвалі, що така справа може бути розглянута по суті лише у разі наявності заяви фактичного чоловіка позивачки про його батьківство.

Але наслідком таких дій суду було некоректне сприйняття чи тлумачення законодавства, оскільки у такому разі, на нашу думку, **суд повинен був відмовити позивачці у задоволенні вимоги, виходячи зі змісту ч. 2 ст. 138 СК.** Ми вважаємо, що суд за таких умов повинен був розглянути справу по суті згідно з конституційним принципом, закріпленим у ст. 124 Конституції, та на підтвердження обставини, що особа, яка записана батьком дитини, не є її біологічним батьком провести судово-генетичну експертизу.

Щодо умови, яка має місце у ч. 2 ст. 138 СК, то таку заяву, на нашу думку, **слід розцінювати як доказ визнання чоловіком свого батьківства.** Але підставою для визнання чоловіком факту батьківства можуть бути й інші докази, які дадуть суду можливість зробити вірогідний висновок, що саме він є батьком дитини. При розгляді справи суддя повинен перевірити дійсне волевиявлення чоловіка, який заявляє про своє батьківство, чи не зроблене воно у результаті тиску чи можливих інших причин. Крім того, у ч. 2 ст. 138 СК не зазначено, що така заява повинна бути зроблена у письмовій чи усній формі. Тому, крім заяви, суддя повинен дослідити будь-які фактичні дані (докази), які дадуть йому можливість задовольнити заяву матері дитини про оспорювання батьківства свого чоловіка.

Наявність у ч. 2 ст. 138 СК умови про подання заяви особою про своє батьківство, на нашу думку, є **обмеженням процесуальних прав матері, а саме - права на звернення до суду за судовим захистом, коли інша особа не погоджується визнати своє батьківство.** У назві ст. 138 СК передбачена вимога матері про оспорювання батьківства свого чоловіка, а у ч. 2 ст. 138 СК зазначається інша вимога жінки - про виключення запису про її чоловіка як

батька дитини з актового запису про народження дитини, а у ч. 3 ст. 138 СК - вимога про внесення змін до актового запису про народження дитини, для якої встановлюється позовна давність в один рік, що починається від дня реєстрації народження дитини. **Отже, в одній нормі законодавець називає ту саму вимогу тричі, але при цьому кожного разу по-іншому. Вважається, що така вимога за своєю суттю стосується встановлення батьківства іншого чоловіка.**

Література

1. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року // Верховна Рада України. – К.: Атіка, 2002. - 80с.
2. Цивільний процесуальний кодекс України. Станом на 1 вересня 2010 року. – К.: Атіка, 2010. – 168 с.
3. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України / [С.В.Ківалов, Ю.С.Червоний, Г.С.Волосатий та ін.] ; за ред. Ю.С.Червоного. – Київ-Одеса: Юрінком Інтер, 2008. – 504 с.
4. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар / [О.О.Кармаза, В.О.Коцюба, О.М.Клименко та ін.] ; за заг. ред. С.Я.Фурси. – К.: Видавець Фурса С.Я.: КНТ, 2008. – 1248 с.
5. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 15 травня 2006 р. №3 «Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/2087068D9528277DC325718F0027174A?OpenDocument&CollapseView&RestrictToCategory=2087068D9528277DC325718F0027174A&Count=500&>
6. Нотаріат. Адвокатура. Суд / За заг. ред. С.Я. Фурси. – К.: Видавець Фурса С.Я., 2005. – С \. 438-439.